

rezultat proživljavanja sudbine vlastitog naroda i ujedno otkriva Marulićevo razumijevanje povijesti. Uz dramatične opise stradanja i pozive u pomoć trajno je prisutno i pitanje: Zašto se nama, kršćanima, uopće događa ovakvo zlo? Prebirući i po ostalim Marulićevim djelima, Novaković nalazi odgovor i ukratko ocrtava njegov stav. »Turski su uspjesi zapravo Božja kazna za oholost kršćana«, čiji vladari neslogom i međusobnim borbama nevjerniku olakšavaju posao. Iako je *res publica Christiana*, ta sveta vizija mnogih humanista, za Marulića postala tek pusta fikcija, on nije očajnik; u vjeri i onostranosti on nalazi utjehu. Optužbe i nagovještaji pogibli u naizgled pesimističkom sastavku u vrijeme njegova objavljivanja, na žalost su se pokazali opravdanim i najavama onoga što se doista odigralo na europskoj političkoj pozornici, zaključuje Novaković.

Ovo svečano izdanje poslanice s popratnim tekstovima i prijevodima dostupno je široj pa i međunarodnoj publici. Ono čitatelju približava Marula, njegovo vrijeme i pomaže razumijevanju ovog njegovog djela koje se i u naše dane pokazalo istinitim i aktualnim, a izdanje opravdanim. Jedino, pored primjedbe o nedostatku podataka o priređivaču latinskog teksta poslanice i prevoditelju na hrvatski, čini nam se da se glede opreme i vanjskog izgleda mogla postići veća kompaktnost crveno–bijelo–plave vrpce, platnom obložene kutije te »antiknog« faksimila i »futurističkog« ovitka drugog sveska. Ali, spomenute primjedbe uopće ne umanjuju vrijednost i poželjnost ovog izdanja.

Branko Jozić

MLADEN PARLOV: IL MISTERO DI CRISTO - MODELLO DI VITA CRISTIANA SECONDO MARCO MARULIĆ, Dissertatio ad Lauream (director Luigi Padovese), Pontificia universitas Gregoriana - Facultas Theologiae - Institutum spiritualitatis, Romae, 1996. - 488 str. (rukopis)

Pontificia universitas Gregoriana u Rimu bila je prošle godine domaćin promocije glasovitog Splićanina. Riječ je o obrani doktorske disertacije don Mladena Parlova *Il mistero di Cristo - modello di vita cristiana secondo Marco Marulić (Otajstvo Krista - uzor kršćanskog života prema Marku Maruliću)* (Teološki fakultet, Institut za duhovnost; mentor prof. Luigi Padovese - 24. 11. 1996.).

Pored uvoda i zaključka, rad od 488 str. sastoji se od tri poglavlja (*Autor i njegova djela, Otajstva Krista prema Maruliću, Kršćanski život kao nasljedovanje Krista*). U prvom, nakon predstavljanja političko-kulturno-religiozne situacije Marulova vremena, autor govori o njegovu životu, djelima, njegovu prevodilačkom radu i utjecaju, dodajući na koncu najpoznatije biografije i rezultate najnovijih istraživanja, Marulićeve izvore, te njegov utjecaj na suvremenike, a i kasnije autore.

Konstatirajući da interes za Marulića kao humanista, pisca i pjesnika nije praćen jednakim zanimanjem za nj kao teologa i duhovnog učitelja (osim radova dr. Drage Šimundže /predgovori u pojedinim svescima *Sabranih djela*/ o Maruliću do danas postoji samo jedna značajnija studija tog tipa /Srećko Diomartić: *Marcus Marulus Spalatensis (1450-1524) eiusque doctrina ascetica - dissertatio ad lauream, Romae,*

1946./), opravdava svoj izbor područja istraživanja s ciljem da dokuči njegovo poimanje Kristova otajstva u odnosu na kršćanski život.

Na temelju prikupljene građe pred autorom izranja lik Marulića koji se kaje za svoju grešnu prošlost i doživljava obraćenje, kojem se još uvijek ne zna uzrok ni vrijeme. Kako glede biografije, tako i glede recepcije i utjecaja njegovih djela autor ne dvoji da će biti još značajnih otkrića, jer pred nama su još mnoge lakune. No, ono poznato omogućuje mu da predstavi Marulića kao europskog humanista i hrvatskoga renesansnoga trojezičnog pisca naglašene religiozne - kristocentrične orijentacije i izuzetne teološke erudicije čija su djela čitali veliki kršćanski sveci i učitelji duhovnosti 15. i 16. st.

Govoreći o Marulovim djelima istakao je kako je on, humanistički senzibilan, gajio širok spektar interesa za razne vrste ljudskog znanja - slikarstvo, kiparstvo, arheologiju, zemljopis i iznad svega za književnost, u kojoj se najviše i ogledao. Progovorio je o objavljenim mu djelima pojedinačno, njihovoj tematici, karakteru i strukturi, njihovoj fortuni (izdanjima, prijevodima i eventualnom udaru Inkvizicije) kao i onima koja su ostala u rukopisu ili su izgubljena. Na temelju popisa knjiga Marulove biblioteke (*Repertorium librorum*) rekonstruiran je utjecaj na misao, stil i sadržaj njegovih djela (svetopisamska, patristička, teološko-duhovna literatura srednjega vijeka, latinski klasici te humanisti, pored veoma cijenjenog Erazma, talijanski i hrvatski).

Bez obzira na književni rod i na jezik, gotovo sva Marulova djela su religiozno-didaktičkog, odnosno moralno-duhovnog, a u nekim slučajevima poprimaju apologetsko-polemički karakter. Prema autoru, glavna preokupacija splitskog humanista bila je izložiti kršćanski nauk kao jedini put u vječni život je i sva njegova djela svodiva su na jedan nazivnik: poziv na kršćanski život.

U drugom poglavlju izloženi su aspekti Kristova otajstva koji se pojavljuju u Marulićevim djelima. Autor je osjećao potrebnim ukratko predstaviti lik Krista u pojedinim tradicijama duhovnosti (franjevačka, *devotio moderna*, uključujući i suvremenu humanističku) jer Marulić pravi sintezu srednjovjekovnih pobožnih praksa sa zahtjevima humanističkog pokreta. Obrađujući pojedina otajstva Kristova života središnji dio 2. poglavlja posvećuje liku Krista patnika jer je upravo to ključ razumijevanja djela hrvatskog humanista. Naime, kristocentrizam je jedna od glavnih karakteristika Marulićevih djela u kojima je izbjegnuto spekulativni i apstraktni govor i sva je pozornost usmjerena na *humanistas Christi*. Kontemplacija Kristova čovječtva postaje put do njegova božanstva. Marulićev interes za događaj Krista usredotočen je na tri faze jedinstvenog otajstva: utjelovljeni (zemaljski) Krist, uskrslu (nebeski) Krist i Krist sudnjeg dana (eshatološki Krist).

Autor je razmotrio i razne teorije otkupljenja (Kristovo djelo kao *paideia* i divinizacija ljudske naravi; restauracija milosnog stanja prije grijeha), čiji se utjecaj osjeća u marulićevskoj misli, te rekonstruirao Marulićevu viziju, plod prije svega vlastitoga duhovnog ikustva. Soteriologija mu je duboko ukorijenjena u biblijskoj i patrističkoj misli, ali uokvirena pravnim kategorijama: Kristova smrt je zadovoljština za naše grijeh; žrtvom na križu Krist je pobijedio sotonu, grijeh i smrt, a uskrsnućem od mrtvih otvorio je vrata neba i ljudskom rodu darovao novi život djece Božje.

Kao učitelj duhovnosti Marulić je, i sam duboko zahvaćen tim otajstvom, posebnu pozornost posvetio Kristovoj *kenozi* - otajstvu njegove dragovoljne poniznosti i siromaštva. Tu temu kao i Kristovo uskrsnuće i slavu kod Marulića autor je obradio u

drugom dijelu 2. poglavlja. Želi li doći do slave, svaki kršćanin treba nasljedovati siromašnoga i poniznog Krista i upravo otuda velika važnost primjera: *imitatio humanitatis Christi* konkretni je put kršćanskog savršenstva, što je moguće jedino svakodnevnim krepostnim življenjem. Vjeran svom pragmatizmu Marulić o krepostima ne govori na spekulativan nego na praktičan način - kako ih ostvarivati.

Kršćanski život prvenstveno kao nasljedovanje Krista te važnost i uloga pojma nasljedovanja u Marulovom shvaćanju kao konkretnom putu do kršćanske savršenosti razmatrani su u trećem poglavlju. Prema njemu, zaključuje autor, čitav kršćanski život usmjeren prema Kristu trebao bi biti trajni *profectus virtutum*. Središnji dio 3. poglavlja razmatra upravo važnost kreposti i posebno ulogu pojedinih kreposti (poniznosti, strpljivosti, razboritosti, ljubavi) za autentičan kršćanski život, ukoliko se po njima kršćanin dublje suobličuje Kristu.

Budući da se Splitsčaninova duhovna senzibilnost inspirirala pokretom *devotio moderna* talijanskog ogranka, autor je razmotrio i istaknutija obilježja ovoga duhovnog pokreta koja se pojavljuju u Marulićevim djelima. Tako kod našeg humanista razabire i određeni deklarativni antiintelektualizam i pokudu onih koji se radije predaju čitanju klasika nego Svetog pisma. Naime, predlažući otajstvo Krista kao model kršćanskog života Marulić se ne usteže odbaciti cjelokupno ljudsko znanje (*scientia*) ukoliko nije u skladu s Evanđeljem i Kristom - objavom Boga (istinska *sapientia*). Na koncu razmotrena je Marulićeva vizija patnje i smrti u životu kršćanina, te njegove eshatologije (sud, raj i pakao). Zahvaljujući Kristovoj pobjedi smrt je postala vrata u život vječni i Marulova *ars moriendi* pored prezira ovozemaljskih stvari sastoji se prvenstveno u pouzdanju u božansko milosrđe. Govoreći *de novissimis* u tipično humanističkom nastojanju da sintetizira cjelokupno ljudsko znanje (biblijsko i filozofsko), on se pokazao kao originalni mislilac koji uspijeva povezati vlastitu situaciju s univerzalnom i eshatološkom. Sve to da opravda kršćanski stav i istovremeno pozove na hitno obraćenje što je, prema autoru, temeljna nakana koja je nadahnula gotovo sva njegova djela.

Na koncu slijedi pokušaj opće valutacije Marula i njegova opusa. Unatoč mnogim lakunama, posebno u njegovoj biografiji, ostaje činjenica da je Marulić kod svojih suvremenika uživao velik ugled, pa je čak bio smatran svecem. Njegova oporuka i pisma potvrđuju svjedočanstvo prijatelja i onih koji su ga poznavali. Sačuvana mu djela pokazuju osobu potpuno prožetu biblijskim duhom koja žudi za kršćanskim savršenstvom. Reagirajući na opću ćudorednu dekadenciju Marulić je pokušao odgovoriti na izazov vremena predstavljajući u svojim djelima primjere svetaca i iznad svih Krista za povratak evanđeoskom moralu.

Istina, njegova glavna djela ne izgledaju originalna s obzirom na sadržaj, ali treba na umu imati činjenicu da je on bio jedan laik, a ne profesionalni teolog, i kao takvom namjera mu nije bila stvarati teološki sustav, nego propagirati kršćanske kreposti. Marulić je okrenut svagdanjem životu i stoga ga zanima praktično ćudoređe i duhovnost; njegova vizija kršćanskog života općenito nije spekulativna, sustavna, niti metafizička i introspektivna, nego okrenuta djelovanju, stjecanju kreposti kojima se kršćanin suobličuje Kristu i spasenju duše. Ona je, dakle, konkretna i egzistencijalna. Valja primijetiti anticipaciju naglaska II. vatikanskog sabora da su svi kršćani pozvani na savršenstvo. Prema autoru, Marulić je *vir ecclesiasticus*, kojemu je jedino stalo da ostane vjeran crkvenom nauku, a ne da stvara vlastitu sintezu kršćanstva ili duhovnosti. Iako je očita njegova izuzetna erudicija, on se zadovoljava da bude jeka svetopisamske objave u okviru tradicije.

Novost ovog rada može se promatrati pod dva vida: 1) to je izvorno istraživanje temeljeno na izvorima s namjerom da produbi temu s teološkog gledišta. 2) Istraživanje pokazuje kakvu je ulogu imao Marulić u povijesti duhovnosti iz koje je "*iniuria temporum*" izbačen. Osim toga autor je htio dati novi doprinos poznavanju Marulića i njegove duhovnosti u njenim bitnim aspektima. Primjenio je deskriptivnu i sinkronijsku metodu (zbog divulgativno-didaktičkog karaktera djela i neutvrđene kronologije njihova nastanka) pa je u analizi svaka misao kontekstualizirana, potkrijepljena navodima, što sam rad čini vrlo informativnim i jasnim. Tome je doprinijela i opsežna bibliografija (40 str. teksta) dodana na kraju disertacije: kao izvori korištena su razna izdanja Marulićevih djela, biblijska, patristička, medievalistička djela, a upotrebljena je bogata relevantna znanstvena literatura na hrvatskom, talijanskom, francuskom, njemačkom i engleskom jeziku.

Jedan primjerak svoga vrijednog rada kao i otisak prvog poglavlja dr. Parlov je ljubazno poklonio centru *Marulianum*, gdje zainteresirani marulolozi mogu konzultirati rezultate njegova istraživanja.

Branko Jozić